

ԱԼՎԱՐԴ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ*

*Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Երևանի պետական համալսարան
alvard.khachatryan@ysu.am*

**ՀԱՄԱԴՐԱԿԱՆ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ
ԲԱՌԱԿԱԶՄԱԿԱՆ ԿԱՂԱՊԱՐԱՏԻՊԵՐԸ ԲԱՐՍԵՂ
ԿԵՍԱՐԱՑՈՒ «ԳԻՐՔ ՊԱՀՈՑ» ԵՐԿԻ ԳՐԱԲԱՐ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ**

Բանալի բառեր՝ Բարսեղ Կեսարացի, Գիրք պահոց, հունարեն, հին հայերեն, բառակազմական կաղապարներ, բառաբարդում, վերլուծական և համադրական բարդություններ:

Ներածություն

Բառաբարդումը հնդեվրոպական լեզվում գործուն բառակազմական եղանակներից է: Ընդ որում՝ բարդությունների բաղադրիչները զուգորդվում են համադասական և ստորադասական հարաբերությամբ: Հին հայերենում պահպանվել են դեռևս վաղնջահայերենի գործածած հնդեվրոպական բարդություններ, որոնց թիվը նախորդ շրջանի համեմատ այնքան էլ մեծ չէ: Դրանք հիմնականում այն բարդություններն են, որոնց առաջին բաղադրիչները թվականներ են՝ պահպանված երբեմն արխայիկ ձևերով՝ *մեյրասան, երկուրասան, երկերիւր, երկսայրի* և այլն: Հնդեվրոպական լեզվում բարդությունների բաղադրիչների կապակցումն իրացվում է անհոդակապ եղանակով: Համաձայն ընդունված տեսակետի՝ անհոդակապ բարդությունները վաղնջական շրջանի կազմություններ են, իսկ հայերենի զարգացման հին շրջանում առկա –*ա* հոդակապը տարածվել է հնագույն շրջանում բառերի վերջավորությունների անկման հետևանքով: Գ. Ջահուկյանն առանձնացնում է հնդեվրոպական բարդությունների երկու տիպ՝ կենտրոնաձիգ և կենտրոնախույս¹: Առաջինի դեպքում բարդությունների իմաստը սահմանափակվում է բաղադրիչների արտահայտած ընդհանուր իմաստով և չունի լրացուցիչ իմաստ, իսկ

* Հոդվածը ներկայացվել է 06.04.20, գրախոսվել է 06.04.20, ընդունվել է տպագրության 27.05.20:

¹ Ջահուկյան 1987, 247:

երկրորդ տիպը ներկայացնող բարդությունները, որոնք հատկացական բնույթի ածականներ են, իրենց հիմնական իմաստից բացի, ունեն նաև երկրորդական կամ լրացուցիչ իմաստ:

Բարդությունները կազմությամբ լինում են համադրական և վերլուծական: Վերջիններս բաժանվում են չորս տիպի՝ կրկնավոր հարադրություններ, անվանական հարադրություններ, բայական և բաղիյուսական հարադրություններ: Վերլուծական բարդությունների շարքում առանձնանում են հարադրավոր բայերը, որոնք ունեն բառային մեկ ընդհանուր շեշտ և իրենց քերականական բազմազան հատկանիշներով ու արտահայտած յուրօրինակ իմաստներով շարունակում են հարստացնել հայերենի բառապաշարը: Հարադրավոր բայերի հարադիրը բայական բարդության բաղադրիչ դառնալով, մերվում է բային և գրկվում իր հատկանիշներից՝ չի հոլովվում կամ չի թեքվում, նախադասության ինքնուրույն անդամ չի դառնում, օրինակ՝ *ծաղր առնել, բռնել հարկանել, ծառայ լինել, արտաքս գնալ, դանդաղկոյր լինել* և այլն: Հարադրավոր բայերն ունեն բառային մեկ ընդհանուր շեշտ: Ա. Մարգարյանի համոզմամբ, «հարադրավոր բայերը ինքնուրույն և ամփոփ բառային պարզ միավորներ են և, միաժամանակ ունեն ձևաբանական բարդ կառուցվածք»²:

Հունարենից հայերեն թարգմանված երկերում ստեղծվել են հարադրավոր բայերի այնպիսի կառուցատիպեր, որոնք բարդության մյուս տեսակներից տարբերվում են իրենց արտահայտած իմաստային նրբերանգներով և որոնց մեծ մասը վկայված չէ գրաբարի բառարաններում: Դրանք բարձր արժեք ունեցող բառույթներ են և իրենց բնույթով ու կառուցվածքային տեսակետից որակ են կազմում թարգմանական գրականության միջոցով մեզ ավանդված բառամթերքում: Այս կարգի բառերի բազմաթիվ վկայություններ կան Բարսեղ Կեսարացու «Գիրք պահոց» երկի գրաբար բնագրում, որի հայերեն թարգմանության ժամանակի և թարգմանչի վերաբերյալ կան տարբեր կարծիքներ: Բարսեղ Կեսարացին ապրել և ստեղծագործել է IV դարում (329–379): Նա եղել է արքեպիսկոպոս, աստվածաբան, եկեղեցական գործիչ, գրող և հեղինակել է դավանաբանական երկեր, ճառեր ու քարոզներ, զրույցներ ու բազմաթիվ նամակներ:

Ինչու՞ է ժողովածուն կառուցված *պահք* հասկացության վրա:

² Մարգարյան 1966, 78:

Խաչատրյան Ա.

Հր. Աճառյանի արմատական բառարանում *պահք* նշանակում է կերակուրների հանդեպ ժուժկալություն³, որը ծագում է պահլավական *pahr* «պահպանություն» ձևից, որին զուգահեռ բարբառներում հանդիպում է պաս<թաս տարբերակը: Սակայն, ինչպես վերը նշվեց, Բարսեղ Կեսարացու «Գիրք պահոց» երկը ոչ միայն կերակուրների և ըմպելիքների նկատմամբ ժուժկալ վերաբերմունքի, այլև հոգևոր բարեկեցության, այն է՝ հորդոր-խրատներով մարդկային արատներից ու մեղքերից ազատագրվելու, մարդկային ամեն տեսակ ախտերի՝ նախանձի, չարության և ատելության, արծաթասիրության և ագահության, ընչաքաղցության և վաշխակերության դեմ պայքարելու մասին է:

Նպատակը և խնդիրները

Մեր նպատակն է՝ հնարավորինս ներկայացնել Բարսեղ Կեսարացու երկի գրաբար բնագրից քաղված բառացանկը՝ բառակազմական ինչպես գործուն կամ կենսունակ, այնպես էլ ոչ գործուն կամ անկենսունակ կաղապարատիպերի բացահայտմամբ: Փորձել ենք նաև մեր ցանկում ընդգրկված թե՛ համադրական և թե՛ վերլուծական բարդություններից յուրաքանչյուրը, ըստ բաղադրիչների գրաված դիրքի և զուգորդելիության, քննել համապատասխան ենթակաղապարների խմբում և առանձնացնել համադրական բարդությունների հիմնակաղապարների հոդակապավոր և անհոդակապ կազմություններն ու դարձվածքները:

Ուսումնասիրության արդյունքում պարզել ենք. որ համադրական բարդությունների համեմատ ուսումնասիրվող սկզբնաղբյուրում գերակշռող են վերլուծական բարդությունները: Ընդ որում՝ բնագրում տեղ գտած շուրջ 185 վերլուծական բարդություններից 170-ը հարադրավոր բայեր են, որոնցից ընդամենը մեկ տասնյակի հասնող մասն է, որ վկայված է գրաբարի բառարաններում, ուստի կարծում ենք, որ հարադրավոր բայերի լայնածավալ ընդգրկումը բառարաններում ամբողջական պատկերացում կարող է տալ այդ բայերի թե՛ իմաստային, թե՛ ձևաբանական ու կառուցվածքային առանձնահատկությունների վերաբերյալ:

Գ. Զահուկյանը ուշագրավ դիտարկումներ կատարելով հնագույն շրջանում սկսվող և հին շրջանում տարածվող այս կարգի բայերի կազմության և գործածության վերաբերյալ, գրում է. «Կարելի է տարբերել հատկապես բայական հարադրությունների երկու տեսակ՝ անվանա-բայական և մասնիկա-բա-

³ Աճառյան 1979, 9:

յական: Անվանա-բայական հարադրությունները կազմվում են անվանական բաղադրիչից և բայից, ընդ որում, հիմնական իմաստն արտահայտում է անվանական մասը, իսկ բայը կատարում է յուրատեսակ բայական վերջավորության դեր՝ պատասխանի տալ-պատասխանել»⁴: Այնուհետև, նա նշում է, որ նման հարադրությունների տարածումը պայմանավորված է այնպիսի բառերի գործածությամբ, որոնք ինքնին բայական հիմքեր չեն կարող դառնալ կամ դրանց համար անսովոր կազմություններ են: Մասնիկ-հարադիրները փոխարինում են բայական նախածանցներին, որոնք հնագույն և հին շրջաններում դեռևս տարածված չէին: Հարադրությունները երբեմն դարձվածքային կապակցություններ են:

Իրենց գործառական բեռնվածությամբ և հարադիրների հետ զուգորդելիությամբ «Գիրք պահոց» երկի հայերեն թարգմանության մեջ կիրառված են թե՛ անվանա-բայական, թե՛ մասնիկա-բայական տիպի հարադրավոր բայեր, որոնք կազմվել են հիմնականում *լինել* (իմ), *առնել*, *մասամբ նաև՝ բառնալ, գալ, ածել, արկանել, հարկանել, կալ, գոլ* և այլ բայական բաղադրիչներով: Անվանա-բայական կառույցների հարադիրները, ըստ խոսքիմասային պատկանելության, գոյականներ և ածականներ են, որոնց հետ բայերը հարադրվում են ըստ համապատասխան հարադրի բնույթի կամ իմաստի: Այսպես, *լինել* (իմ), *առնել, գոլ, կալ* բայերի հետ հարադրվում են ավելի շատ ածական հարադիրները, որոնք ստորոգելիական վերադրի դեր են կատարում: Օրինակ՝ *թխազգեստ լինել (իմ)*⁵, *ասպարընկեցն լինել (իմ)*, *խրախամիտ լինել (իմ)*, *հրապարակայայտ լինել (իմ)*, *երասանակազանց լինել (իմ)*, *երաշխաւոր լինել (իմ)*, *սթափ լինել (իմ)*, *դանդաղկոտ լինել (իմ)*, *արհամարհելի լինել (իմ)*, *ահաւոր գոլ, անզբաւս կալ, անմտութիւն առնել, անտես առնել, ուրախ առնել, պարկեշտ առնել* և այլն:

Ի տարբերություն վերոնշյալ կաղապարատիպերի՝ անվանա-բայական հարադրությունների գոյական հարադիրները կատարում են շարահյուսական զանազան պաշտոններ՝ ստորոգելիական վերադիր, ենթակա, խնդիր, պարագա: Այդ կառույցների բաղադրիչները, առաջացած լինելով շարահյուսական կապակցություններից, ընկալվում են իբրև բառային մեկ միավոր: Դրանք կազմվել են մարդու մարմնի մասեր, գործառություններ, մարդկային զգացողություններ և բնություն նշանակող պարզ և ածանցավոր գոյական

⁴ Զահուկյան 1987, 362:

⁵ Կեսարացի 2008, 376: Մյուս բոլոր բնագրային օրինակները ևս քաղված են այս հրատարակությունից:

Խաչատրյան Ա.

հարադիրներից՝ արտահայտված ընդհանրապես ուղիղ և մասամբ նաև՝ թեք հոլովածներով, օրինակ՝ *պղպողել զսիրտ, զմիտս ունել, զմտաւ ածել, բոռն հարկանել, երկիր պագանել, պահս առնուլ, ծաղր առնել, վրէժ առնուլ, շնորհ ունել, մոխիր գոլով, խաղաղութիւն գոլ* և այլն:

Երկում գործածված հարադրավոր բայերի մեջ գործածության հաճախականությամբ աչքի են ընկնում հատկապես տարածական նշանակությամբ մակբայ հարադիրներով մասնիկա-բայական կազմությունները, այսպես՝ *ի ներքս գալ, ի ներքս ածել, ի ներքս դնել, ի վայր անկանել, ի վայր արկանել, ի վայր խոնարհեցուցանել, ի վայր ընկղմել, ի վեր առաքել, ի վեր գալ, ի վեր ածել, ի վեր ելանել, ի բացն կալ, ի բաց բառնալ, ի բաց դառնալ, ի բաց առնել, ի բաց դնել, ի բաց թողուլ, ի բաց փախչել, ի բաց ընթանալ, ի բաց երթալ, ի բաց թքանել, ի բաց մղել, ի բաց ընկենուլ, ի բաց հատանել* և այլն:

Երկի հայերեն թարգմանության մեջ առանձին խումբ են կազմում **-կից** բայարմատով երկհիմք և բաղադրյալ հարադիր ունեցող կազմությունները՝ *ցաւակից լինել (իմ), ախտակից լինել (իմ), գործակից լինել (իմ), խորհրդակից լինել (իմ), չարչարակից լինել (իմ), սգակից լինել (իմ), տնակից ունել (իմ), ախտակից գոլ* և այլն: Թարգմանչի լեզվաոճական առանձնահատկությունների դրսևորման յուրօրինակ բանավիճերից են ածականի համեմատության աստիճանը ցույց տվող *-գոյն* վերջածանցով կազմված հարադիրները, որոնք աչքի են ընկնում սաստկականության իմաստային նրբերանգերով՝ *անզգամագոյն գոլ, անբանագոյն լինել, մաքրագոյն լինել (իմ), դիւրագոյն ի բերան տանել, իմաստնագոյն լինել (իմ), յանդգնագոյն լինել (իմ), փոքրագոյն ունել (իմ), ողջախոհագոյն առնել* և այլն:

Մեր ցանկում տեղ գտած բարդությունների կազմում տեղ են գտել նաև դարձվածքները: Որպես կանոն՝ հայերենում դարձվածքակազմ խոսքի մասերից են գոյականը, ածականը և բայը: Ըստ այսմ՝ դարձվածքների երկու տեսակ են տարբերակում՝ անվանական և բայական⁶: Բարսեղ Կեսարացու «Գիրք պահոց» երկի հայերեն թարգմանության մեջ կիրառված դարձվածքներից առանձնացրել ենք հատկապես հարադրավոր բայերի բաղադրիչների վերաիմաստավորմամբ ստեղծված դարձվածքները: Դրանցից են՝ **ի վայր արկանել** «աղարտել, զըրպարտել, նուաստացուցանել, խոնարհել» - **Մի՛ ի վայր արկեես** զքո բարսդ (էջ 182), **ի վայր խոնարհեցուցանել** «զսպել, սակավապետ լինել» - **ի վայր խոնարհեցո՛** զքեզ առ թշուառական որովայնդ (էջ

⁶ Մարգարյան 1990, 313:

105), *ի վերայ կալ* «խելամուտ լինել, վերահասու լինել, ըմբռնել, հասկանալ» - *ի վերայ կայցես* ամենայն ճշմարտութեամբք քեզ, որպէս զի գիտիցես բաժանել երկաքանչիւրոցն զյարմարագոյնս, մարմնոյ՝ կերակուրս և զզգեստս, *ի բաց բառնալ* - ...Որքան *ի բաց բառնաս* ի մարմնոյդ, այնքան արասցես հոգեւոր քաջառողջութեամբ զհոգիդ փայլեալ (էջ 81), *բարգաւաճ լինել* «զվարճանալ, ուրախանալ» - *Բարգաւաճ լեր՝*, զի քեզ տուաւ ի բժշկել դեղ (էջ 55) և այլն:

Խիստ սակավադեպ են երկում հանդիպող անվանական տիպի հարադրությունները՝ երկու բաղադրիչների ուղիղ և թեք հոլովածների գործածությամբ: Կազմված լինելով համանիշ և հականիշ, ինչպես նաև իմաստով մոտ բառերով՝ դրանք միաժամանակ խմբավորվում են որպես բաղիյուսականներ՝ *ի գիշերի եւ ի տուէ, ի գիշերի եւ ի տուընջեան, զուարթ եւ անտրտում, երկայնամիտ եւ հեզ, ամ ըստ ամէ, մի ի միոջէ, այր եւ կին, արու եւ էգ, քնար եւ տաւիղ. խիտ եւ աննուագ, արու եւ էգ* և այլն: Կրկնավոր հարադրության երեք վկայություն ունենք, այն է՝ *սակաւ սակաւ, երազ երազ, միոյ միոյ*:

Ձևաբանական առանձնահատկություններին զուգահեռ, հարադրավոր բայերը կարող են արտահայտել մեկ կամ մի քանի իմաստներ: Այս տեսակետից հարադրավոր բայերը բաժանվում են երկու խմբի՝ ա) մենիմաստ կամ միանշանակ հարադրավոր բայեր, օրինակ՝ *ծաղր առնել-ծաղրել, երաշխատոր լինել (իմ), սթափ լինել (իմ)* և այլն, բ) բազմիմաստ կամ բազմանշանակ հարադրավոր բայեր⁷, օրինակ՝ *ի բաց բառնալ – անտեսել, հեռացուցանել, ի բաց առնել-հեռացուցանել, օտարացուցանել, ճողոպրել* և այլն: Հաճախ այս բայերի ոչ բոլոր իմաստային նշանակություններն են ցայտուն արտահայտվում, ուստի բայական բաղադրիչին հավելվում են նախդիրների և հատկապես մակբայների արտահայտած իմաստները:

Ըստ անկախ գործածության՝ տարբերակում են բուն հարադիրներ, որոնք միայն իբրև հարադիրներ են գործածվում, և հարադիր բառեր, որոնք, բացի հարադիր լինելուց, կարող են գործածվել նաև բառային այլ գործառույթներով: Հարադիր բառերն առավելապես գոյականներ են, մասամբ նաև ածականներ, դերանուններ, ծայնարկություններ, թվականներ⁸: Երկում հանդիպող բուն հարադիրներից են *ի բաց (բառնալ), ի ներքս (դնել), ի վայր (անկանել)* և այլն:

⁷ Մարգարյան 1965, 51:

⁸ Ջահուկյան 1989, 226:

Խաչատրյան Ա.

Համադրական բարդությունները կազմվում են բաղադրիչների համադրումով, կցմամբ: Դրանք լինում են երկու տեսակ՝ կցական և իսկական: Ինչպես վերը նշեցինք, համադրություններն իրենց թվաքանակով ավելի քիչ են (մոտ 130 բառ): Իսկական են այն բարդությունները, որոնց բաղադրիչների շարահյուսական կապը մթազնաժ է, և բարդության բաղադրիչները հիմնականում կորցնում են իրենց իմաստային անկախությունը, իսկ կցական բարդությունների բաղադրիչները, ընդհակառակը, պահպանում են իրենց բառային ինքնուրույնությունը կամ անկախությունը⁹: Դրանք առավելապես ստորադասական հարաբերություն արտահայտող հոդակապավոր իսկական բարդություններ են՝ կազմված հիմնականում գոյական + գոյական, ածական + գոյական, գոյական + բայ կաղապարներով, օրինակ՝ *ազահասիրտ, ազահաձեռն, արծաթասանձ, բազմափայլ, բռնակոի, դիրադարձ, դիրահանգ, դժխազգի, ընչաժողով, կռուակից, ծանրագլուխ, ծանրապարի, ծաղրասեր, հարկաժողով, ձիաբոյժ, ողբասեր, ողջախոհ, ոսկեճաճանչ, պարուսներ, սովահեղձ, սկզբնաշնորհ, վաշխակեր, փրփրասեր, քաջամարմին, քաջագալի, քաջագուարձ* և այլն: Անհոդակապ կցական բարդությունների վկայությունները քիչ են՝ *այլազգ, այնժամ, այնչափ, այսչափ, այսաւր, այնպէս, սոյնպէս, դժխերասան, գինաման, երկբերան, չորեքդիմի, չորեքհարիւր, խոզերամակ* և այլն: Հունարենից հայերեն թարգմանված թե՛ համադրական, թե՛ վերլուծական վերոբերյալ բարդությունները հունարեն համարժեք ձևերի բարձրարժեք պատճենումներ են՝ իրենց արտահայտած և՛ ընդհանուր, և՛ լրացուցիչ իմաստներով: Կան բառեր, որոնց բաղադրիչների հայերեն թարգմանությունները բառացի պատճենումներ չեն, դրանց հունարեն համարժեքները փոխարինվել են տվյալ բառիմաստին նշանակությամբ մոտ որևէ բառով կամ հոմանիշով, օրինակ՝ *ծայրափունկ* «ծայրք տնկոց եւ պտուղք ծառոց» < ακροδρυα = ακρον «ծայր» + δρυα «ծառ» և այլն: Ինչպես տեսնում ենք, *δρυα* «ծառ» բաղադրիչը հայերենում թարգմանվել է *փունկ* բառով:

Կան նաև միահիմք բառերի երկհիմք համարժեքներով բառաբարդումներ, օրինակ՝ հունարենում *շղπεδων* «նեխ, ապականութիւն» պարզ բառը թարգմանվել է *նեխավայր* «նեխեալ վայրք» բարդ բառով և այլն: Պարզ բառերի փոխարեն բարդ բառերի կազմումը Լ. Հովհաննիսյանը համարում է հու-

⁹ Աղայան 1984, 272:

նաբանության դրսևորումներից մեկը, որը «բնաւ լեզուն խաթարելու, արհեստականութեամբ հեղեղելու միտում չուներ»¹⁰:

Հունարեն բնագրի մի շարք նախաձանցավոր բառեր թարգմանվել են կիսապատճենման եղանակով՝ նախաձանցները փոխարինվելով բառարմատներով՝ **δυσ** > դժոխ, դժուար, **συν** > կից (ետադաս), **δια** > վայր և այլն: Բերենք նշյալ նախաձանցներով կազմված բառերի հայերեն թարգմանության նմուշներ՝ **δυσγινεος** > դժոխազգի, **δυσβατος** > դժուարակոխ, **συνοικος** > տնակից, **συνεπασχεος** > ախտակից լինել (իմ), **συναλγειω** > ցաւակից լինել (իմ), **διαβαλλω** > ի վայր արկանել: Ն. Ադոնցի հավաստմամբ՝ նման ազատ և անկաշկանդ թարգմանությունները կատարվել են «հոգուտ մայրենի լեզվի կանոնների պահպանման»¹¹:

Եզրակացություն

1. Կարող ենք արձանագրել, որ Բարսեղ Կեսարացու «Գիրք պահոց» երկում գործածված համադրական և հարադրական բարդությունները թարգմանվել են հայերենի բառակազմական օրինաչափություններին համապատասխան: Երկի հայերեն թարգմանության մեջ գործածված վերլուծական բարդությունները ամենագործուն կամ կենսունակ բառակազմական կաղապարատիպը ներկայացնող կազմություններ են: Ուշագրավ է, որ նշված բարդությունների մեծ մասը, ըստ իրենց արտահայտած իմաստների, բազմանշանակ կամ բազմիմաստ հարադրավոր բայեր են: Հարադրավոր բայերն, ինչպես գիտենք, ժողովրդախոսակցական լեզվին բնորոշ հույժ կենդանի նմուշներ են և առանձնանում են ոչ միայն կառուցվածքային, դարձվածաբանական ու ոճական արժեքներով, այլև իմաստային յուրօրինակ նրբերանգներով: Նշենք նաև, որ դարձվածային և ոչ դարձվածային նշանակության որոշ հարադրավոր բայերից կազմում են համադրական ձևեր՝ նույն բաղադրիչների կցումով, օրինակ՝ *զմրաւ ածել-մրածեմ*, *երկիր պազանել-երկրպազեմ*, *ուրախ առնել-ուրախացուցանեմ*, *բարգաւաճ լինել (իմ)-բարգաւաճիմ*, *ծաղր առնել-ծաղրեմ*, *անտես առնել-անտեսեմ* և այլն:

2. Ի տարբերություն վերլուծական բարդությունների՝ համադրական բարդությունները, որոնք հիմնականում երկբաղադրիչ հոդակապավոր կազմություններ են, թվաքանակով ավելի քիչ են: Սրանց մեջ առանձին խումբ են

¹⁰ Հովհաննիսեան 2009, 223–224:

¹¹ Ադոնց 2008, CLXXVII:

Խաչատրյան Ա.

կազմում հատկացական բնույթի այն ածականները, որոնք մի բան ունենալու իմաստ են արտահայտում, օրինակ՝ *ազահաձեռն* (ազահ ձեռք ունեցող), *ազահասիրտ*, *արծաթասանձ*, *ծանրագլուխ*, *ծանրապարի*, *ոսկեճաճանչ*, *սկզբնաշնորհ*, *քաջամարմին*, *քաջագալտի* և այլն: Այս կարգի բարդությունները, ինչպես վերը նշվեց, կենտրոնախույս են, քանի որ բարդության բաղադրիչների արտահայտած ընդհանուր իմաստից բացի, ունեն նաև լրացուցիչ իմաստ:

3. Երկի հայկաբան թարգմանության շնորհիվ ստեղծվել են մի շարք նորագյուտ բարդություններ և դարձվածքներ, որոնց ընդգրկումը հայկական բառարաններում էլ ավելի կհարստացնի հայերենի բառապաշարի ճոխ բառազանձը: Դրանցից են՝ *ազահասիրտ*, *արծաթասանձ*, *դիրակապուր*, *գինեկէզ*, *դժոխանաւ*, *ընչաժողով*, *ծանրապարի*, *հանդերձակապուր*, *ներսավայր*, *երասանակազանց լինել (իմ)* և այլն:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ադոնց Ն. 2008, Երկեր, հ. Գ, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 489 էջ:

Աղայան Էդ. 1984, Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 372 էջ:

Աճառյան Հր. 1979, Հայերեն արմատական բառարան, հ. 4, Երևան, ԵՊՀ հրատ., էջ 674:

Բարսեղ Կեսարացի Ս. 2008, Գիրք Պահոց, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին հրատ., 520 էջ:

Հովհաննիսեան Լ. 2009, Հայ թարգմանական գրականության բառապաշարը (ե դար), Վիեննա-Երեւան, Մխիթարեան հրատ., 238 էջ:

Մարգարյան Ալ. 1965, Հարադրավոր բայերի իմաստա-ոճաբանական արժեքը, ՀՍՍՌ ԳԱ Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների, № 10, 47-58 էջ:

Մարգարյան Ալ. 1966, Հայերենի հարադիր բայերը, Երևան, «Միտք» հրատ., 502 էջ:

Մարգարյան Ալ. 1990, Ժամանակակից հայոց լեզու, Բառակազմություն, դարձվածաբանություն, բառարանագրություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 408 էջ:

Մուրադյան Ա. 1971, Հունաբան դպրոցը և նրա դերը հայերենի քերականական տերմինաբանության ստեղծման գործում, Երևան, «Նաիրի» հրատ., 363 էջ:

Ջահուկյան Գ. 1987, Հայոց լեզվի պատմություն. Նախագրային ժամանակաշրջան, Երևան, ՀՍՍՀ հրատ., 748 էջ:

Ջահուկյան Գ. 1989, Ժամանակակից հայոց լեզվի իմաստաբանություն և բառակազմություն, Երևան, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ., 319 էջ:

СИНТЕТИЧЕСКИЕ И АНАЛИТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В ДРЕВНЕАРМЯНСКОМ ПЕРЕВОДЕ ТРУДА ВАСИЛИЯ КЕСАРИЙСКОГО «КНИГА О ПОСТЕ»

ХАЧАТРЯН А.

Резюме

Ключевые слова: Василий Кесарийский, «Книга о посте», греческий язык, древнеармянский язык, структуры словообразования, синтетические и аналитические модели, синтетические формы.

В древнеармянском переводе труда Василия Кесарийского изобилуют синтетические и аналитические модели словообразования. В большинстве своем – это аналитические сложные слова. В синтетических словах преобладают существительное + глагол, существительное + прилагательное, а в аналитических – наречие + глагольные структуры. Большинство использованных при переводе синтетических и аналитических моделей на сегодняшний день являются архаизмами, но некоторые вошли в лексику современного армянского языка.

SYNTHETIC AND ANALYTICAL PATTERNS OF WORD- COMPOUNDING IN THE OLD ARMENIAN TRANSLATION OF THE “BOOK OF LENT” BY VASIL OF KESARIA

KHACHATRYAN A.

Summary

Key words: Vasil of Kesaria, “Book of Lent”, Greek, old Armenian, word formation models, compounding, closed compounds.

The vocabulary of the Old Armenian translation of Vasil of Kesaria’s “Book of Lent” is very rich in various word-formational phenomena. Of particular orig-

inality from both structural and semantic viewpoints are the synthetic and analytical forms of compound words in the Armenian translation of the book. These lexical units are prevailing analytical compounds, and we have attempted to give their morphological characteristics. Among the synthetic forms of the lexical units in the translation particularly predominant are the patterns of N+V and N+Adj, whereas in analytical compound words the prevalence is given to the pattern Adv.+V. Some of these words are archaisms today, and some becoming part and parcel of the wordstock of the contemporary Armenian language, add to the enrichment of the language.